

SUNN FORNUFT OG BEDRE VITENDE – OM BETYDNINGEN AV POLITIETS BRUK AV REGELVERKET I MØTET MED PUBLIKUM

AV FØRSTELEKTOR, DOKTORGRADSTUDENT PÅL LAGESTAD OG CAND.JUR.,
HØGSKOLELEKTOR HILD RØNNING

*The ways in which police officers involved in operative policing behave, exercise their authority and justify their actions can be decisive for how the public perceives and trusts them. In order to achieve a good public image, the police have to know the law and practice it well. A very important factor is knowledge of the law in the first place. In this article, we clarify some of the legal frameworks governing police interventions with the public. At the same time we would like to stress that the police's use of so-called common sense and "gut-feelings" must be founded in the law. Furthermore, we would like to show what happens when police work isn't sufficiently founded in the law and how this can influence the efficiency of ordinary policing. When the police do not give reasons for their interventions, it can be interpreted as a lack of respect. And this, in turn, can lead to confrontational situations. In conclusion, we examine police officers' attitudes towards the law as a working tool in their public interactions and identify a frequent failure to learn from experience as well as an apparent culture of disinterest when it comes to expanding one's knowledge.**

I en del faglige debatter ved Politihøgskolen i Bodø har det blitt diskutert hvorvidt det er slik at politibetjenter vet når de skal og ikke skal gripe inn overfor publikum ut fra en "ryggmarksrefleks" eller "magefølelse", uten at de nødvendigvis har sikker kunnskap om hvilket regelverk som regulerer aktuell tjenestehandling. En slik tilnærming til utøvelse av operativt politiarbeid ønsker vi å problematisere i denne artikkelen. "Common sense or knowledge based practice. The importance of police use of legislation in their meeting with the public"

Artikkelen bygger på data fra et feltarbeid i politiet og intervjuer av politistudenter¹, samt relevant forskning og rettspraksis som belyser våre data. Innledningsvis vil vi fremheve at i en del tilfeller har vi valgt å vise til ikke utlærte politistudenters møte med publikum. Vi har valgt å ta med disse historiene da de illustrerer våre poeng. Vi kan ikke utelukke at datainnsamling i mindre byer og i distriktet ville gitt et annet bilde av den delen av det operative politiarbeidet vi har belyst i denne artikkelen. Datamaterialet tyder imidlertid på at mange i po-

* Title in English: *Common Sense or Knowledge-Based Practice? The Importance of Police Use of Legislation in Public Interactions*. Original in Norwegian.

litiet kunne vært bedre til å gi begrunnelser, og vi vil gjennom denne artikkelen redegjøre for hvorfor politiets bruk av regelverket i møtet med publikum er et hensiktsmessig verktøy for godt operativt politiarbeid.

Politiets rettslige rammer i møte med publikum

Politiet regnes som et statlig forvaltningsorgan, hvilket medfører at virksomheten er underlagt flere forvaltningsrettslige grunnprinsipp. Mest grunnleggende er prinsippet om at inngrep i publikums rettigheter må ha hjemmel i lov, det såkalte legalitetsprinsippet.² Dersom slike inngrep ikke er overensstemmende med legalitetsprinsippet, vil de bli ansett som ulovlige. Dette kan få erstatnings- og strafferettslige konsekvenser for den som har utøvet myndighet.³ At brudd på legalitetsprinsippet kan sanksjoneres, utgjør i konsekvens en rettssikkerhetsgaranti for publikum. Publikum kan derfor rettslig sett legge til grunn at myndighet skal utøves i samsvar med gjeldende rett. Ved tjenesteutøvelse på de funksjonsområdene som reguleres av forvaltningsloven, må politiet også forholde seg til de grenser som følger av den ulovfestede myndighetsmisbrukslæren, blant annet grunnprinsippene om saklighet, likebehandling og betryggende saksbehandling (Politirett, 2004: 71-72).

Politiet er gjennom lovverket tildelt betydelig myndighet til å gripe inn i publikums rettigheter, og kan i ytterste konsekvens anvende makt for å gjennomføre inngrep. Å måtte foreta vurderinger og handlinger raskt, der flere verdier må tas hensyn til, representerer en utfordring. Som eksempler kan nevnes frihetsberøvelse av personer ved innbringelse/pågripelse, undersøkelse av personer i form av visitasjon/ransaking og fysisk maktanvendelse i forbindelse med disse. Dette handler om inngrep i publikums rettigheter, som kan oppleves som, og ofte faktisk er, svært alvorlige for dem det angår. Da blir det etter vår mening spesielt viktig at myndighetsutøvelsen skjer i samsvar med de rammer lovgiver har satt for denne. Politiloven § 6 er en svært sentral bestemmelse i så måte. Den inneholder alminnelige regler om hvordan polititjenesten skal utføres. Bestemmelsen gjelder generelt ved politiets tjenesteutøvelse, hvilket medfører at politibetjenten ved enhver tjenestehandling må påse at det han/hun velger å gjøre er i samsvar med denne. Politiets tiltak skal blant annet tilfredsstillende krav om nødvendighet, hensiktsmessighet, forholdsmessighet og forsvarlighet. Det er også lagt opp til en trinnvis progresjon i myndighetsutøvelsen. Valg av tjenestehandling og hvordan denne skal gjennomføres kan, og til dels skal, endre seg dersom situasjonen endrer seg. Dette kan slå begge veier. Blir situasjonen mer alvorlig, kan det være rettslig grunnlag for å anvende et mer inngripende middel, og motsatt: roer situasjonen seg, kan det være at inngrepet rettslig sett skal få en mildere form eller opphøre. På den ene siden gir dette anledning til å foreta skjønsmessige vurderinger, men på den annen side stilles det krav om at skjønnet utøves i samsvar med lovens prinsipp. Politibetjentens skjønsmessige vurdering må således grunnes i faglighet.

Begrunnelse av inngrep

Det finnes flere eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning hvor det fremheves at politiet bør forklare og begrunne sine handlinger overfor berørte parter. Finstad (2009) understreker at politiet har et mer rettighetsorientert og kunnskapsorientert publikum i dag enn for 20 år siden. Publikum krever i større grad enn tidligere en begrunnelse for politiets inngripen, og en del tyder på at publikum oftere utfordrer politibetjenter i deres myndighetsutøvelse (Hove m. flere 2006). Myhrer (2009b) fremhever at mens det tidligere var slik at publikum gjorde som politiet sa, stilles det i dag spørsmål ved politiets pålegg. Samtidig som publikum er mer bevisst sine rettigheter, viser forskning at politiet har mye å vinne på å begrunne sin inngripen overfor publikum. Skogan (2006) skriver at når publikum opplever møtet med politiet som negativt, trekkes det frem at politiet har vært lite hjelpsomme, uinteresserte i å høre hva de har å si, og uvillige til å forklare hva de gjør (Ibid.:113). Keane (2009) hevder at den viktigste faktoren for at publikum skal få tillit til politiet, er at politiet viser engasjement i møtet med dem. Tilliten til politiet svekkes når publikum tar kontakt med politiet, men ikke blir hørt (Egge, Ganapathy og Runhovde 2008).

Juridisk er det slik at når et forvaltningsorgan treffer beslutninger som er bestemmende for en persons rettigheter eller forpliktelser, såkalte enkeltvedtak, er hovedregelen at disse skal begrunnes.⁴ Det er gjort unntak fra reglene om begrunnelsesplikt (og klage) når det gjelder politiets påbud for å opprettholde ro og orden.⁵ Dette har sin naturlige årsak i at beslutninger treffes i øyeblikket, bestemt av situasjonen på stedet, gjerne med begrenset tilfang av opplysninger. Disse avgjørelsene iverksettes omgående uten noen forutgående og formell saksbehandling (Auglend, Mæland, Røsandhaug, 2004). Når manglende etterlevelse av påbud leder til en innbringelse, jf politiloven § 8, 1.ledd nr 2, bør det etter vår mening være krav om begrunnelse. Dette fordi innbringelse er et inngrep som er adskillig mer integritetskrenkende enn eksempelvis et pålegg om å forlate stedet. Politiet har også bedre tid til å gi en begrunnelse til en person de faktisk tar hånd om, enn en person som får pålegg om å fjerne seg. I alle fall bør det være mulig å gi en begrunnelse underveis til tjenestestedet. Det vises i denne forbindelse til begrunnelsesplikten ved pågrepelse i straffeprosessloven § 177. Som nevnt ovenfor kan en innbringelse oppleves som like integritetskrenkende som en pågrepelse, og da er det vanskelig å se at det ikke skulle være samme krav til begrunnelse. Her bør det også kunne tilføyes at mulighetene for en god kommunikasjon neppe svekkes om man begrunner tjenestehandlingen overfor den som berøres. Tidlig forskning i forhold til politiets møter med publikum viste også at når politiet gav en forklaring til publikum, var publikum mye mer samarbeidsvillig overfor politiet (Wiley & Hudik 1974). I en kronikk i Politiforum skriver Hellesø – Knutsen

(2008) at politifolk i større grad bør begrunne sine handlinger overfor publikum. Argumentasjonen knyttes mot tanken om at dersom politiet må begrunne sine handlinger overfor andre, vil de også rettfærdiggjøre den for seg selv. Begrunnelsen vil da kunne anses som en form for intern kvalitetssikring på at det man gjør faktisk er en riktig tjenesteutøvelse/handling.

Magefølelse og sunn fornuft

Datamaterialet denne artikkelen bygger på, tyder på at en del politibetjenter viser til sunt fornuft når de griper inn overfor publikum. Et eksempel fra feltarbeidet var da en person fikk pålegg fra politiet om å rydde opp en del tomflasker og søppel, for deretter å fjerne seg fra stedet på grunn av bråk. Den unge mannen gav tydelig uttrykk for at politiets pålegg var urettmessig, da han mente at han verken hadde forsøpet eller bråket. Det var rolig da patruljen kom til stedet, og ungdommene satt et annet sted enn der søppelet lå (av den grunn kan en stille spørsmål om ungdommene hadde noe ansvar for å rydde opp). Den unge mannen nektet å rydde opp, og gav tydelig uttrykk for frustrasjon for å måtte dra fra friområdet der de holdt til. Situasjonen eskalerte, og han ble gråtende og bedende innbrakt i politibilen, samtidig som han gav uttrykk for at han ikke forstod hvorfor dette kunne skje. Da politibetjenten senere ble spurt av forskeren hvilken lovhjemmel innbringelsen bygget på, svarte han følgende: *"Vet ikke hvilken hjemmel det går på. Vet bare at det er en hjemmel. Har gjort dette flere ganger før. Sunt vett går bra"*. En lignende uttalelse fant Carlström i en svensk studie, hvor en erfaren politibetjent sa følgende til tre nye politiaspiranter (Carlström 1999:101, vår oversettelse) *"Det er mye intuisjon i politiarbeid og med tiden lærer en seg å stole på magefølelsen. Det kan være vanskelig å forklare det for utenforstående, men oftest stemmer det man føler"*. På mange måter er det forståelig at denne "magefølelsen" er av betydning i publikumsrelatert politiarbeid. Det er når denne magefølelsen, uten særlig bunn i regelverket, danner grunnlag for inngripen i personers rettsfære at det blir problematisk. Dette vil vi ta for oss nærmere under avsnittet som omhandler konsekvenser av manglende regelbruk.

De fleste reglene som er relevante til politiets myndighetsutøvelse er utformet slik at myndighet *kan* brukes om lovens vilkår er oppfylt. Boe (2005) peker på at når man har konstatert at lovens vilkår er oppfylt, kommer spørsmålet om man faktisk vil bruke friheten til å utøve myndighet i det konkrete tilfelle. Her er skjønnsutøvelsen i utgangspunktet fri, både med hensyn til om det skal gripes inn og på hvilken måte inngrepene skal skje (Ibid.). Skal politibetjenten la nåde gå for rett, eller skal han eller hun bruke friheten til å gripe inn? Auglend, Mæland og Røsandhaug (2004) viser til at politiets myndighetsutøvelse skal baseres på opportunitet eller hensiktsmessighet. Om det skal utøves myndighet, og i tilfelle

i hvilket omfang, beror på et konkret skjønn. Her skal det særlig legges vekt på tjenligheten og nødvendigheten av inngrepet. Oppportunitetsprinsippet åpner dermed for et situasjonsforankret skjønn over hvorvidt den tildelte myndighet skal benyttes. Spillerrommet for frihet er likevel begrenset. Skjønnsutøvelsen må først og fremst innrettes etter det som kan utledes av hjemmelsloven og dens motiver. Videre må politiet vurdere alle sider ved saken før de velger effektueringsmåte, samt overskuelige konsekvenser av situasjonen og de ulike handlingsalternativ, herunder unnlattelse av å gå til aksjon.

Henricson uttrykker at politibetjenten til en viss grad er ryggraden i forvaltningsmyndigheten. Det er han som har den første kontakt med publikum, og der er han som "ute i feltet" treffer de første beslutninger som får avgjørende betydning for den senere saksbehandling. Det er han som kan bruke de hjelpemidler som kan gjøre vondt, og det er han som i den forbindelse må vurdere rettsikkerheten kontra rettsbeskyttelsen. Selv om en del er beskrevet i lov og instruks er ganske mye overlatt til politibetjentens skjønn (Henricson 1996: 28).

I et kritisk lys kan en spørre seg om politiet er i stand til å utøve godt skjønn når kunnskapen om hjemmelsgrunnlaget mangler. For publikum, og dem som overprøver politiets myndighetsutøvelse, blir det avgjørende for den forsvarlige tjenesteutøvelse at denne holder seg innenfor lovens rammer. Rettsikkerheten står i fare dersom ikke politiet kan foreta en forsvarlig rettsanvendelse og skjønnsutøvelse.⁶ En reell overprøving av politiets rettsanvendelse og skjønnsutøvelse forutsetter at den enkelte polititjenestemann er i stand til å redegjøre for hvilke faglige vurderinger som ligger til grunn for tjenesteutøvelsen.

Et spørsmål som reiser seg er: Hva skiller sunn fornuft fra skjønn, og behøver det nødvendigvis i realiteten å være noen innholdsmessig forskjell? Aktuelt regelverk er preget av verdiavveininger, der lovgiver har søkt å komme frem til rimelige løsninger der det ligger an til interessekollisjoner. Den fornuftige og rimelige løsning av et problem er gjerne den motiverende faktor for regelskaping, hvilket innebærer at det juridisk forsvarlige naturlig nok ofte samsvarer med sunn fornuft. Det betyr at den politibetjent som oppgir sunn fornuft som grunnlag for sine tjenstemessige valg, gjerne handler i samsvar med loven. Dersom en politibetjent forklarer sitt handlingsvalg ved å peke på omstendigheter som ligger innenfor de rammer regelverket setter, og samsvarer med "lovens ånd", må man kunne si at vedkommende utøver et faglig forsvarlig skjønn, selv om dette er ubevisst fra politibetjentens side. Man kan imidlertid stille spørsmål ved profesjonaliteten om politibetjenten ikke kan uttrykke slik faglig bevissthet, særlig når inngrepet krever begrunnelse.

Noen kan hevde at skjønnsutøvelsen er subjektiv, i den forstand at det må være opp til den enkelte politibetjent å vurdere hva denne mener er nødvendig å gjøre i en situasjon. Da må man imidlertid være oppmerksom på at det ved

overprøving av tjenesteutøvelsen kreves at man viser til de ytre ”objektive” omstendigheter som denne subjektive vurderingen bygger på. Eksempelvis må man kunne begrunne hvorfor man grep inn, hvorfor man utøvde makt og hvorfor man følte seg truet. Dette siste er sentralt og viktig for politiet. I så måte stilles det krav til operativt politiarbeid, og kanskje er det mer krevende enn politibetjenten uttrykker nedenfor:

”For å foreta pågrepelse..når skal du gripe inn, hva skal du gjøre? Jeg tror ofte studenter generelt ser for seg en langt mer komplisert løsning. Ofte kan det bare være det at vi noterer ned navn og nummer og.. gir et pålegg om at nå skal det bli stilt eller..nå skal du fjerne deg eller et eller annet sånt. Fordi mye av det vi driver mer, det er ikke hjernekirurgi, det er jo ganske enkelt”

Konsekvenser av manglende regelbruk

En politistudent fremhever regelbruk som det mest utfordrende i operativt politiarbeid:

”Kanskje litt den der juridiske biten, fordi det å ha en sånn stålkontroll på det hele tiden, altså det du gjør i forhold til hva som er rett og hva som er lov og ikke lov. Fordi det har jo så innmari store konsekvenser det man gjør, så der må du holde tunga litt rett i munnen. Så der er det til tider mye å forholde seg til før du får det inn i ryggmargen. Så da koker det litt i paragrafer”

Manglende regelbruk kan medføre konsekvenser for både publikum og politi, og vi vil trekke frem noen av disse.

Finne relevant faktum

En gyldig rettsanvendelse forutsetter at man behersker regelverket, er i stand til å innhente relevant faktum, for deretter å foreta en vurdering og treffe en beslutning. Det blir en vekselvirkning mellom regelverk og faktum. Regelverket angir hvilket faktum som er relevant, og faktum avgjør hvilket regelverk som kommer til anvendelse. Operativt politiarbeid er i stor grad preget av at beslutninger skal tas raskt, ofte med begrensede opplysninger. Det kan også være flere involverte i de situasjoner politiet får henvendelse om og/eller griper inn i. På kvelds- og nat-testid i helgene er de involverte gjerne beruset, med de virkninger det har på evnen til å få med seg hva som skjer, samt formidle det til politiet. Som vi forstår er det ikke vanskelig å se for seg at faktainnhentingene kan by på utfordringer. Noen har gjerne sympati for eller antipati mot politiet og involverte. Ikke sjelden blander uvedkommende seg inn i politiets arbeid. Der det er flere politifolk på stedet, blir det en ytterligere utfordring å samle relevant informasjon før beslutninger treffes. Hvor vanskelig blir ikke dette om man i tillegg er usikker på hvilket regelverk som kommer til anvendelse, og hva det inneholder?

Rettssikkerhet

Man kan også stille spørsmål ved om det er mulig å fungere som ”lovens lange arm” dersom man ikke kjenner regelverket. Manglende regelkunnskap vil i seg selv være en trussel for rettssikkerheten, fordi man kan komme i skade for å gripe inn uten hjemmel. Man kan også tenke seg at man av mangel på kunnskap unnlater å gripe inn der man kunne, burde og skulle ha grepet inn, eksempelvis av hensyn til en skadelidt. Som nevnt vil manglende regelkunnskap også påvirke faktainnhenting. Alt dette kan lede til at vurderingen lider og beslutningen fattes på et grunnlag det kan stilles faglige spørsmål ved. Riktignok behøver ikke beslutning om tjenestehandling være i strid med loven. Som nevnt tidligere samsvarer gjerne regelverket med sunn fornuft. Men man kan ikke se bort fra risikoen om ”arbeidsuhell”.

En politistudent fortalte følgende når hun ble spurt om en hendelse hun opplevde som særlig utfordrende i praksisåret sitt:

”Ja, jeg husker en, men da var det egentlig ikke min avgjørelse, jeg kjørte med en politibetjent (...). På Rema 1000 så er det visst en sånn knapp som du trykker på, så kommer kassa ut. Så var det en som hadde vært inne (...) og forsøkt å trykke pengene ut. Så hadde han blitt pågrepet av butikksjefen, og vi hentet han (...) Var dette her egentlig pågripelsesgrunn spurte han (politibetjenten, vår merknad) meg. Jeg bare; jeg vet ikke. Så da endte det med at han var veldig usikker og han ble satt av, og der kunne ikke jeg, der visste jeg ikke. Det hadde vært veldig fint å vite. Nå vet jeg jo (...). Det var jo forsøk på tyveri og det er jo over 6 måneders strafferamme, så nå, sånn som i dag, så skjønner jeg ikke hvorfor det ble sånn som det ble, men den gang da hadde det vært veldig greit å hatt de tingene der på plass, men det hadde jeg ikke”.⁷

Sitatet over viser et tilfelle der politiet avbryter inngrepet, når de faktisk har hjemmel til å gripe inn og gjennomføre et tiltak. Riktignok er det ikke slik at politiet skal gripe inn i ethvert tilfelle der det er hjemmel, jf oppportunitetsprinsippet, men dersom man velger å ikke gripe inn, bør det ha sitt grunnlag i en faglig vurdering, og ikke ha sin årsak i mangel på kunnskap. Det gjelder å ha oversikt over hvilke interesser som berøres, og hvilke verdier man forvalter, når man skal ta stilling til om man skal anvende tildelt myndighet eller ikke. I tilfellet over er det nærliggende å stille spørsmål om manglende pågrepelse kunne tenkes å vanskeliggjøre etterforskningen, eksempelvis ved at personen unndrar seg, og at bevis går tapt ved at denne ikke blir avhørt. Noe mer perifert, men likevel relevant, er faren for gjentakelse når personen blir løslatt og derved får ”beskjed” fra politiet om at dette ikke var så alvorlig. En annen side av saken, som også er viktig å ta med i denne sammenheng, er fornærmedes interesser. Den fornærmede i dette tilfellet (butikkeieren) kan med rette forvente at politiet sikrer dennes interesser ved å ta hånd om lovbryteren, og sikre de bevis som er nødvendige for å stille lovbryteren til ansvar for forsøket på tyveri. Fornærmedes

rettssikkerhet blir utsatt for en unødvendig risiko dersom politiet ikke tar dennes rettmessige interesser med i vurderingen av valg av handling.

Samtalen nedenfor viser et annet eksempel som berører rettsikkerheten til en mann som blir innbrakt av politiet⁸:

Politistudent: Klokka er tre nå. Bare ta og gå hjem. Du kommer ikke inn her..du kommer ikke inn noen steder. Hvor er det du bor hen?

Mann (full, snøvlende): Jeg kommer ikke inn noen steder?

Politistudent: Hvor er det du bor hen?

Mann: Hvor jeg bor?

Politistudent: Skjønner du nå? Jeg gir deg et pålegg om at du må forlate stedet. Skjønner du det?

Mann: Hva er pålegget, pålegget ditt, pålegget, hva jeg gjorde?(...).

Mann: Jeg er ikke noe problemer med folket

Politistudent: Nei, nei, det sier ikke jeg heller...(avbrytes).

Mann: Hvorfor du komme til meg da?

Politistudent: Fordi du kom ikke inn her..(avbrytes)

(Mannen spør flere ganger om det samme og politistudenten svarer det samme).

Politistudent: Nei, da blir du med inn på politistasjonen.

Mann: Jammen hvorfor det?

Politistudent: Fordi jeg har gitt deg et pålegg, hvis du ikke overholder. det pålegget..(avbrytes)(...).

Mann: Jeg lage bråk jeg her?

Politibetjent: Nå må du høre hva han har sagt til deg (litt sint, bestemt).

Politistudent: En sjanse til nå, og da går du rett inn! (...).

Mann: Du kan sette meg inn. Hvis du vil. Du kan sette meg inne..Jeg har ikke gjort noen ting (han blir satt på håndjern)(...).

Mann: Men fan asså, hva jeg har gjort? (småsint)

Politistudent: ikke bli sinna nå. Ta og så stå der, så skal jeg ta av deg håndjerna.

Mann: Selvfølgelig jeg blir sinna på deg. Hva jeg har gjort? Hva jeg har gjort?.....

(mannen spør flere ganger om hva han har gjort uten å få en forklaring)

Etter at personen i eksemplet over er innbrakt i cella sier politistudenten: **"Han... (politibetjent) kjenner til han. Han sa bare ta og bortvis han. Det var derfor. Jeg hadde ikke så jævlig mye på han, men..(politibetjent) kjenner han jo ikke sant. Og han ble nekta da på utested"**. Med utgangspunkt i samtalen over kan en stille

spørsmål ved om mistenktes rettsikkerhet blir ivaretatt. Dette kan drøftes i tre henseender: For det første kan det stilles spørsmål ved om dette er en politisak, dernest om pålegget er lovlig og endelig hvorvidt en straffritt kan motsette seg inngrep som mangler hjemmel.

En sak for politiet?

Om et utested tilkaller politiet og ber dem om å ta hånd om en person som de ikke vil ha inn i lokalet, så har ikke politiet ubetinget plikt til å etterkomme en slik henvendelse. Politiet må foreta en selvstendig vurdering av om det er hjemmel til å gripe inn overfor personen. Kravet er at personen har forstyrret offentlig ro og orden, eller omstendighetene gir grunn til frykt for slike forstyrrelser. Alternativt kan inngrepet skje for å ivareta enkeltpersoners eller allmennhetens sikkerhet, eller for å avverge eller stanse lovbrudd, jf politiloven § 7, 1.ledd. I en høyesterettsdom⁹ illustreres dette. Her ble det uttalt at polititjenestemenn ikke kan basere sine avgjørelser alene på privates vurderinger. I aktuell sak hadde en gjest nektet å etterkomme betjeningens anmodning om å fjerne seg fra en restaurant hvor han i en årrekke hadde vært nektet adgang. Høyesterett la til grunn at et slikt pålegg; *”forutsetter at det blir foretatt en vurdering av nødvendigheten av å gripe inn. Det sier seg selv at en slik vurdering kan måtte bli meget skjønnsmessig, og at den tid som står til disposisjon kan være knapp. Men det må foretas en vurdering.”* Retten la videre til grunn at det måtte være *”politiets plikt å foreta en selvstendig vurdering av om vilkårene er tilstede. En annen sak er at politiet i sin vurdering, alt etter den konkrete situasjon, må kunne legge betydelig vekt på de opplysninger den får av restaurantens personale.”*

Lovlig inngrep?

I utgangspunktet er man pliktig å rette seg etter politiets pålegg (jf politiloven §§ 30 og 5). Politiloven §§ 8, 1.ledd nr 2 jf 6 gir videre politiet anledning til å bringe en person som ikke etterkommer pålegg gitt av politiet inn til politistasjonen, dersom innbringelse anses nødvendig, hensiktsmessig og forholdsmessig. Men dersom er slikt pålegg ikke oppfylder de vilkår reglene stiller, kan man stille seg spørsmål om det er anledning til å bringe vedkommende inn ved manglende etterlevelse av ”pålegget”, og videre om vedkommende straffritt kan motsette seg inngrepet. Etter vår vurdering er det vanskelig å se at politistudenten i situasjonen ovenfor hadde hjemmel for å vise personen bort. Vilråene i politiloven § 7, 1.ledd er trolig ikke oppfylt. Dette begrunnes i at politibetjenten innrømmer underveis i samtalen at personen ikke har laget bråk eller skapt problemer for ”folket”. Nå var dette riktignok en politistudent som man ikke kan forvente at er utlært på aktuell rettsanvendelse, men vi tar likevel eksempelet med for å illustrere hvordan regelverk, kommunikasjon og myndighetsutøvelse påvirker hverandre.

Lovlig å motsette seg?

Hvis en person hindrer politiet i dets tjenesteutøvelse, forulemper dem, eller motsetter seg inngrep ved vold, kommer straffelovens §§ 326 og 127 til anvendelse. Men hva hvis tjenestehandlingen vedkommende motsetter seg mangler hjemmel? Vi vil vise til to høyesterettsavgjørelser som drøfter dette. Den første saken dreide seg om hjemmelsgrunnlaget for visitasjon, og om det var adgang til å utøve nødverge dersom visitasjonen var ulovhjemlet. Høyesterett kom til at visitasjonen var ulovhjemlet, men voldshandlingene som søkte å hindre denne ble likevel ikke ansett som straffrie på grunn av nødverge. Det ble vist til at det i juridisk teori og praksis er lagt til grunn at nødvergerett overfor offentlige tjenestehandlinger bare kan anerkjennes i sterkt begrenset utstrekning.¹⁰ Den andre saken handlet om en kvinne som hadde satt seg kraftig til motverge i forbindelse med at to polititjenestemenn etter ordre fra politiinspektøren skulle pågripe henne. Hun hevdet at hun måtte frifinnes for vold mot politiet etter reglene om nødverge, men fikk ikke medhold. Høyesterett uttalte at en eventuell feiltagelse fra politiet i faktisk eller rettslig henseende ikke kunne gi adgang til nødverge med mindre pågripelsen fremtrådte som et klart overgrep.¹¹

I lys av denne siste avgjørelsen blir det viktig å avklare når inngrep fremstår som et klart overgrep. Dersom politiet gir pålegg uten hjemmel, og de heller ikke forklarer den/de involverte hvorfor pålegget gis, med den følge at aktuell(e) person(er) hisser seg opp i en slik grad at politiet til slutt tar dem med inn, må det kunne stilles spørsmål ved hvem som bør stilles til ansvar. Etter vår mening må det ved en slik vurdering være relevant å ta i betraktning hvem som skaper situasjonen. Politiet er den profesjonelle part her, og må kunne forventes å håndtere situasjonen deretter. Vi viser i denne forbindelse til politiinstruksen § 5-2, der det fremgår at politibetjenten i tjeneste skal opptre med den ro og beherskelse som situasjonen krever, og ikke la seg provosere ved motstand eller fornærmelser. Det er svært uheldig dersom publikum ”prater seg inn” i arresten i situasjoner som ikke svarer til kravene for å bli utsatt for politiets inngrep.

Manglende tillit og respekt

Det fremgår av politiloven § 6 at tjenesteoppdragets mål skal søkes nådd gjennom opplysning, råd, pålegg eller advarsel eller ved iverksettelse av regulerende eller forebyggende tiltak. Sterkere midler skal ikke nyttes uten at svakere må anses utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgoes har vært forsøkt.

Kunnskapen danner et viktig fundament for kommunikasjon med publikum. En kan spørre seg hvor godt grunnlag en har for god kommunikasjon med publikum om en ikke kan regelverket, vet hvilket faktum som er relevant, og hva en skal og kan gjøre. Er man seg ikke bevisst det handlingsrom man har ved utførelsen

av tjenestehandlingen, får det trolig konsekvenser for evnen man har til å kommunisere med de involverte på en saklig, forsvarlig og hensiktsmessig måte.

At politiet begrunner sin inngripen, og slik sett opplyser, synes ifølge datamaterialet å være av betydning for at publikum skal føle seg rettferdig behandlet, og oppleve tillit til politiet. Ved et tilfelle under feltarbeidet ”lekeslås” to kamerater i sentrum en lørdag natt.¹² Når de ser politiet stopper de opp, og beveger seg litt bort fra hverandre. Politiet gir begge pålegg om å fjerne seg, og følgende blir sagt:

Politibetjent: Hvis du ikke etterkommer det pålegget innen et kvarter, så vil du bli satt inn i fyllearesten, og så slipper du ut igjen i morgen tidlig

Ungdom: Jammen..hva..er det ikke.. er det ikke..Hvorfor?

Politibetjent: Fordi jeg har sagt det

Ungdom: Har jeg gjort noe da?

Politibetjent: Det er en grunn til at politiet står her med dere nå, er det ikke det?

Ungdom: Jo fordi ...(fornavn) sitter oppå meg?

Politibetjent: Hmm(...)

Politibetjent: Du får et pålegg om å forlate...(bynavn) by nå, og reise hjem igjen. Dersom du ikke gjør det..så blir du satt i fyllearesten. Skjønte du det? (...)Kan du gjenta det for meg så er jeg sikker på at du har skjont det?

Ungdom: Det er drit. Vet du hva? Gå vekk ifra meg så jeg kommer meg hjem på egen måte. Det er greit (skuffet) (...)Men det er siste gang, nei vet du hva? Det er siste gang..jeg kommer til å ha noen kontakt med politiet. Dere oppfører dere som noen jævla klovner (på gråten). Vet dere det? Hva har jeg gjort, har jeg gjort noe? (på gråten. Snufser)

I episoden over begrunner politibetjenten sin inngripen med; ”fordi jeg har sagt det”, og videre ”Det er en grunn til at politiet står her med dere nå, er det ikke det?”. En slik manglende faglig begrunnelse kan være en del av grunnen til at vi ser ungdommen sitter igjen med et særdeles dårlig inntrykk av politiet. Rønneberg (2009) viser i sin studie av politisamtaler med publikum at mulige konflikter mellom politi og publikum ikke bare handler om hva politiet sier og gjør, men like mye om hvordan det sies og gjøres. På denne måten kan et høflig og respektfullt språk både bygge relasjoner og forhindre misstemning og konflikt, ikke minst ved avslag som vi ser et eksempel på over. Rønneberg peker samtidig på at misstemning og konflikt ikke bare kan utløses av hva som faktisk sies, men like mye av hva som ikke sies, som når spørsmål ikke får svar eller når forklaringer ikke gis.

Hun peker på at i samtaler der noe skurrer eller der samtalen blir konfliktfylt, er det nettopp fraværet av forklaringer som er et påfallende trekk (Ibid.).

Feltarbeidet tydet på at publikum ble veldig frustrerte når politiet ikke begrunnet sin inngripen, slik vi har sett av de to publikumssamtalene over. Å begrunne inngrep overfor publikum, er av vesentlig betydning for at publikum skal oppleve at politiet møter dem med respekt. Tyler og Huo (2002) påpeker at publikum aksepterer politiets avgjørelser når de opplever at politiet har handlet rettferdig og åpent med dem. Når publikum ikke opplever at politiet møter dem med respekt, reduseres publikums villighet til å overholde politiets ordre. McCluskey (2003) fant at når publikum ble møtt med respekt fra politiet, var sjansen dobbelt så stor for at publikum overholdt politiets ordre, enn i de tilfeller der de ikke ble møtt med slik respekt. Tilsvarende doblet risikoen seg for at publikum ville motsette seg politiets ordrer i de tilfeller hvor politiet behandlet dem med manglende respekt, sammenlignet med tilfeller der de ble behandlet med respekt. Bradford, Jackson og Stanko (2009) hevder at politiets kontakt med publikum er viktig og at det etterlater seg et inntrykk. Å behandle publikum med verdighet og respekt, og møte dem på en god måte, er altså avgjørende for at publikum skal få et positivt bilde av politiet. Fitzgerald med flere (2002) fant at den viktigste årsaken til at publikum var misfornøyd etter møte med politiet, var at de opplevde at politiet manglet rettferdighet og interesse for dem. Som vi forstår underbygger alle disse studiene vår argumentasjon om betydningen det har å gi publikum en begrunnelse ved inngrep.

Manglende effektivitet

Feltarbeidet avdekket også at politiet en del ganger ble lite effektive når de ikke aktivt benyttet seg av lovverket. En er pliktig å oppgi navn, fødselsnummer og adresse når politiet i tjenestens medfør begjærer det, jf straffeloven § 333. Ved et tilfelle brukte politiet (en politistudent og en politibetjent) 11 minutter og 47 sekunder på å få en person til å opplyse sin adresse. *"Jo fordi", "Skal bare", "Jeg skal bare vite", "Jeg bare spør deg hvor du bor", "Jeg synes det er greit å vite i tilfelle det skjer noe annet galt", " Jeg bare spør deg, og da synes jeg det er litt..jeg synes det er litt merkelig at du ikke ønsker å oppgi det da"* var uttrykk betjenten brukte. Situasjonen kan tolkes dit at studenten og betjenten ikke behersket regelverket, og dermed ikke klarte å få tydeliggjort hva begrunnelsen for spørsmålet om adresse var. Å bruke så lang tid på å få en opplysning som politiet har krav på kan neppe karakterisere som særlig effektivt.¹³ Et annet eksempel på lite effektivt politiarbeid er situasjonen nevnt tidligere, hvor en politistudent beskrev en episode hvor en person forsøkte å gjøre tyveri på Rema 1000. Her så vi at politibetjenten var usikker på om det var hjemmel for pågrepelse, og brukte en del tid på å diskutere dette med politistudenten.

Eskalering

Endelig viste feltarbeidet at publikum ofte ble meget frustrerte og hisset seg opp når de ikke fikk forklaring på hvorfor de ble ansett å ha gjort noe galt, noe vi så eksemplifisert på side 9. Mange ”pratet” seg inn i arresten, og en kan tenke seg at en del situasjoner kunne ha endt annerledes om politiet hadde gitt forklaring på, og begrunnelse for, myndighetsutøvelsen. For at orientering om rettslig grunnlag skal virke funksjonelt, bør det etter vår mening omsettes til vanlig dagligtale, og det må tydelig fremgå hvilke konsekvenser det kan få å ikke etterkomme politiets pålegg. Slik informasjon kan bidra til en god kommunikasjon med den/de involverte, som igjen vil ha betydning for at tjenestehandlingen gjennomføres på en så smidig måte som mulig. Da vil man kanskje unngå gjentakende spørsmål om ”hvorfor”, og påfølgende eskalering og innbringelse der dette ikke svares klart og tydelig på. Man kan tenke seg at færre vil opponere mot politiet dersom de får vite at sterkere midler, eksempelvis innbringelse med bruk av fysisk makt eksempelvis ved bruk av håndjern, kan bli iverksatt dersom svakere midler, eksempelvis opplysning og påbud, ikke blir etterkommet. Slik opplysning synliggjør alvoret i situasjonen og hvilket valg personen har, og kan forebygge at den/de involverte av uvitenhet opptrer på en måte som leder til at vedkommende blir utsatt for et mer inngripende tiltak. Å begrunne inngrep med ”Fordi jeg sier det” er etter vår mening ikke bare faglig utilfredsstillende, det gir også et dårlig grunnlag for kommunikasjon, med de følger det måtte ha for tjenesteutøvelsen.

Etter å ha gjennomgått alle samtalene politiet hadde med publikum samt egne feltobservasjoner, kommer det tydelig frem at politiet sjelden viser til hjemmelsgrunnlag når de griper inn. Heller ikke når publikum ber om dette¹⁴. I datamaterialet er det få klare eksempler på at politiet begrunner sin inngripen overfor publikum, men vi vil vise til ett eksempel hvor dette finner sted:

Politibetjent: Kom da, nå kan du bli med meg. Det er ikke noe nødvendig å stå å surre så veldig mye mer. Du blir tatt med inn her uansett

Ung kvinne: Jammen jeg vil ha en telefonsamtale

Politibetjent: Nei, hør her sånn! Du er innbrakt, ikke pågrepet. Når du er innbrakt, så har du ikke rett på noen telefonsamtale. Jeg kan ringe og varsle, familie eller noen andre som venter deg, og for å fortelle hvor du er, men du får ikke gjøre det (...)

Ung kvinne: Og det bestemmer du eller?

Politibetjent: Nei (...) Men vi har visse lover og regler som vi må følge her sånn. En av de lovene og reglene er at jeg skal sjekke at du ikke har noe på deg som du kan skade deg med. For hvis du gjør noe her i arresten, så er det på en måte mitt ansvar.

Episoden over ender med at situasjonen roer seg ned og den unge kvinnen kler av seg. Det synes som om begrunnelsen har en effekt, ved at personen aksepterer politiets avgjørelse.

Politibetjenters holdninger til juss

Den enkelte politibetjents rettsanvendelse er som ovenfor nevnt avgjørende for publikums rettsikkerhet. En del tyder på at politibetjenter har en ulik tilnærming til dette:

Pål: Har du gjort deg noen tanker selv om det her med politifolk og juss. Hva tenker du om det? Det å oppdatere seg, det å kunne forklare arrestantene hvorfor man gjør ting?

Politistudent: nei, det er ikke populært. Det er sånne egenskaper, du skal helst ikke ha for mange av dem. Man skal helst være så like som mulig i politiet, og ikke skille seg ut. Det er litt synd (...) man har ikke alltid begrep om hvilken paragraf man er innenfor heller da, for den saks skyld (...) og så er det noen da, som, hva skal jeg si, har en selektiv oppfatning av hvilken jus som er viktig da. Det er jo den typen politifolk som kun lærer seg de, hva skal jeg si, de rettsavgjørelsene, som peker på hvor langt politiet kan tøy sin maktbruk. Det er jo noen av de også. Og det går tilbake til etikken igjen, og det er greit å vite om de også. Men det er ikke nødvendigvis sånn at det er positivt at man liksom kun ser hvor langt man kan strekke det å slå folk, og være innenfor det som er akseptabelt (...) Det er klart at enkelte strekker nok strikken lite granne og de blir ikke fanget opp av noe ledelsesapparat, sånn som systemet fungerer.

Når politiets tjenesteutøvelse blir gjenstand for klage eller anmeldelse, vil den rettslige vurdering dreie seg om forholdet er forsvarlig, kritikkverdig eller straffbart. At domstolen kommer til at politiets opptreden ikke er straffbar betyr altså ikke at den er forsvarlig. Mellom det forsvarlige og det straffbare har vi den kritikkverdige opptreden. Dette kan illustreres slik:

I lys av sitatet over vil vi påpeke at det er svært uheldig dersom politifolk oppfatter frifinnelser slik at domstolen har vurdert forholdet som forsvarlig, og dermed akseptabelt. Da hopper man i så fall over det som etter vår mening stiller store krav til etisk bevissthet, nemlig det å unngå handlinger som er kritikkverdige.

Erfaringslæring og videreutvikling av kunnskap i politiet

I Stortingsmelding nr 42/2004-2006 "Politiets rolle og oppgaver" fremholdes det at politi- og lensmannsetaten skal være kunnskapsstyrt, og at politiets kompetanse er en viktig forutsetning for at etaten også i fremtiden skal kunne ivareta sine oppgaver på en tillitvekkende måte. Et kompetent politi med høy etisk standard og integritet er avgjørende forutsetninger for trygghet og sikkerhet. Finstadutvalget (NOU 2009:12) trekker frem at det er for lite erfaringslæring i politiet og for få kontrollmekanismer. Rapporten foreslår bedre kontroll med den daglige skjønnsutøvelsen. Videre pekes på viktighetene ved å stille spørsmålsteget ved politiets rutiner og vaner, hvor hovedspørsmålet bør være hva godt politiarbeid er. Det vises til at dårlig tjenesteutøvelse kan skyldes rutinemangel, rutineavvik, rutineuklarhet og/eller kunnskapsmangel (Ibid.). Førde fremhever at politistudenter ikke kan anses som ferdig utdannet bare med bachelorgraden, men at de må videreutvikle kunnskapen når de går ut i yrket. Førde peker på at det går et vesentlig skille mellom et basisnivå og avansert nivå. Grunnutdanningen skal være på basisnivå. Det avanserte nivå kommer i videreutdanning og i opplæring på arbeidsplassen (Førde i Hove m. flere 2006:16).

Vi har argumentet for at publikums tillit til politiet er avhengig av at politiet har gode fagkunnskaper innen juss. Strype (2009) viser at publikums inntrykk av politiet er sterkt formet av i hvilken grad de opplever at politiet har kompetanse og fagkunnskap, og en kan se for seg at dette også gjelder fagkunnskap i juss. En kan spørre seg i hvilken grad det er tradisjon i politiet for aktivt å videreutvikle kunnskap etter endt utdanning. En politistudent som snakket om sine erfaringer fra praksisåret ute i politiet fortalte følgende:

"Det er et flertall av de som er der fra før som ikke (...) har den holdningen at de egentlig har lyst til å holde de ferdighetene ved like. Jeg husker jo at jeg satt på en teoretisk leksjon. Det var en sånn temadag hvor jeg tok fram penn og papir, og jeg fikk jo direkte beskjed av de andre at nei, du må ikke sitte her og skrive, det her er fridag, ikke vær så ivrig. Det var ikke noe pop å være ivrig nei. Jeg noterer hvis jeg har lyst til det, men det er liksom det at kunnskap skal du ikke ha for mye av, virker det som."

Sitatet fra politistudenten stemmer overens med feltnotater fra feltarbeidet. Ved et tilfelle i løpet av feltarbeidet ble alle politibetjentene under en parole bedt om å se nærmere på et skriv som juristene på tjenestestedet hadde utarbeidet vedrørende vilkårene for ransaking av person. Bakgrunnen for skrevet var at det skulle fokuseres mer på vilkårene for ransaking, slik at dette ikke ble foretatt uhjemlet. Politibetjentene virket som å ha en svært avslappet holdning til denne ordren, og så ikke ut til å ta det så alvorlig. De brukte begrep som "*har det på feelingen*", "*slår opp etterpå*", "*ikke se begrensninger*", omkring hjemmelgrunnlaget. Det var litt latter rundt bordet når dette ble sagt, og det var tydelig at få hadde til hensikt å sette seg inn i hva

som stod i skrevet. De fleste stakk det i lommen eller lot det ligge. Denne episoden og flere andre erfaringer fra feltarbeidet indikerer at politibetjenter har en for avslappet holdning til vedlikehold og videreutvikling av juridiske kunnskaper.

Holgersson og Knutsson slår fast at politiarbeid av høy kvalitet krever politifolk med høy kompetanse. Mangel på kontinuerlig opplæring er et vanlig stikkord når politipersonalet selv har fått beskrive hva de opplever som mest frustrerende i sin arbeidshverdag (Holgersson og Knutsson, 2008). En profesjonell rettsanvendelse forutsetter kontinuerlig tilegnelse, vedlikehold og videreutvikling av kunnskap. Ansvaret for å vedlikeholde og videreutvikle den juridiske kompetansen hviler etter vår mening først og fremst på hver enkelt politibetjent, selv om en kan hevde at ledelsen vil ha et ansvar for å tilrettelegge for en slik prosess. I Blooms taksonomi deles kunnskap inn i seks nivå¹⁵ (Imsen 1999). Sentralt her er at for å kunne anvende kunnskap og analysere hendelsesforløp, må en beherske de lavere nivåene som består av å kunne reprodusere og gjøre rede for kunnskap. Å kunne gjøre rede for aktuelt regelverk blir dermed også en forutsetning for å kunne evaluere eget politiarbeid. Dersom man behersker hjemmelgrunnlaget, så har man også en handlefrihet i den forstand at man vet hvilke alternativ man har for tjenesteutøvelse. For å kunne foreta avveide vurderinger av om man skal gripe inn, eller la nåde gå for rett, kreves det kunnskap, erfaring og refleksjon. Dette betinger at tilfeller diskuteres blant politibetjentene og på tjenestestedet.

Vi vil vi peke på at blant mange tilbud i etter- og videreutdanningen ved Politihøgskolen, er det svært få kurs som tar for seg vanlig operativt politiarbeid. På etterforskningsområdet er derimot situasjonen en helt annen. Her finnes flere etter- og videreutdanningskurs, og gode rutiner sikres også gjennom Riksadvokatens rundskriv. En annen form for kvalitetssikring innen etterforskningsområdet skjer overfor den enkelte politibetjent, når denne må redegjøre for sin etterforskning overfor påtalemyndigheten ved avgjørelse av tiltalespørsmålet, og videre overfor aktor, dommer og forsvarer ved rettsbehandlingen. Ordensoppdrag kvalitetssikres derimot i mindre grad. Tjenestehandlingene skjer der og da, og blir i liten grad evaluert eller overprøvd av overordnet, klageinstans eller retten. I lys av dette spør vi oss om slik rutineutvikling og kvalitetssikring primært skjer på områder der politibetjentene må svare for seg.

Oppsummerende drøfting

Vi har i et juridisk og samfunnsvitenskapelig perspektiv sett nærmere på de rettslige rammer for politiets inngripen ute i gata, og vist til at juridiske kunnskaper synes å ha direkte betydning når man skal skape gode relasjoner mellom politi og publikum. Å begrunne inngrep er trukket frem som viktig, hvilket gjøre det betimelig å stille spørsmål ved det faktum at inngrep i henhold til vårt datamateriale sjelden begrunnes.

Keane (2009) viser til at politibetjenter bør være mer oppatt av å stille spørsmålet: "What does success look like?" Vi har i denne artikkelen sett at det å ikke begrunne inngripen overfor publikum, i liten grad synes å føre til suksess. Kanskje kan det være slik at politibetjenten i større grad vil lykkes med sin tjenesteutøvelse ved å gi en begrunnelse til den det gripes inn overfor?

Kunnskapsmangel er trolig bare en av flere årsaker til at inngrep ikke begrunnes. Feltarbeidet fant sted på kvelds- og nattestid i helgene, hvor politiet i stor grad møtte berusede personer. En del politibetjenter og politistudenter gav uttrykk for at det var vanskelig å kommunisere med publikum når disse var beruset. Flere politifolk hevdet at de tidligere hadde forsøkt å gi begrunnelse til dem de grep inn overfor, men at det ikke nyttet "å prate med fylla". Slike erfaringer kan være en medvirkende årsak til at det under feltarbeidet sjelden ble gitt begrunnelse på inngrep. Vi har imidlertid vist et eksempel der diskusjonen uteblir når den involverte får en begrunnelse for hvorfor politiet gjør som de gjør. Dette til tross for at den involverte åpenbart var beruset (side 15). Vi har også argumentert for at en begrunnelse kunne ha redusert konfliktnivået i enkelte tilfeller, og det er jo nettopp i møte med berusede personer politiet oppgir at situasjonene utvikler seg til fysisk maktbruk (Lagestad 2008). I så måte skulle vi gjerne sett flere eksempler i datamaterialet hvor politiet faktisk gav begrunnelser. Om politiet selv er av den formening at begrunnelse ikke kan gis ut fra effektivitetshensyn, bør de om ikke annet gi begrunnelser med den hensikt å gi et godt bilde av politiet gjennom det Holmberg (1999) kaller et "symbolsk uttrykk". Holmberg har i sin forskning pekt på at en vesentlig del av politibetjentenes "innsats" er et spill som går ut på å skape et bestemt inntrykk hos publikum. Denne symbolske innsatsen gjøres ikke først og fremst på grunn av effektivitetshensyn, men den er av vesentlig betydning for publikums opplevelse av å bli tatt på alvor. En slik symbolsk innsats utgjør en vesentlig del av politiarbeid ifølge Holmberg (Ibid). Her vil en kunne tenke seg at en begrunnelse bør gis fordi dette fører til at publikum opplever at de blir tatt på alvor gjennom et symbolsk spill fra politiets side.

Spørsmål om begrunnelse kan oppfattes som en opponering mot politiet, og noen kan kanskje velge å ikke gi begrunnelse fordi de ikke vil utfordres på autoriteten. Knapphet på tid og ressurser kan også spille inn, eksempelvis at andre oppdrag venter. En kan kanskje også tenke seg at en begrunnelse kan oppfattes som en invitasjon til diskusjon om rettmessigheten av inngrepet, hvilket anses unødvendig, både fordi politiet har fattet en avgjørelse som skal gjennomføres, og fordi man mener at personens syn på saken er irrelevant.

Presthus (2009) påpeker at politiet må ha respekt for de verdier de forvalter. Politiet bør unngå "vaner", for eksempel bruk av håndjern på alle som innbringes uten en vurdering av om det er hensiktsmessig, nødvendig og forsvarlig. Vi

forstår utfordringen politiet har ved å måtte ”stå i situasjoner” hvor publikum er beruset. Operativt politiarbeid er kontekstuell og komplekst. Å la slike negative erfaringer være styrende i videre møter med publikum, mener vi imidlertid er uhensiktsmessig.

Det vil være fordelaktig om flere politibetjenter hadde samme tilnærming til juss som politistudenten nedenfor:

”Når det gjelder juss og andre ting så liker jeg å egentlig vite svarene. Og når jeg har vært ute for et eller annet som jeg ikke har visst, så har jeg sjekket når jeg kommer hjem igjen. Og det føler jeg egentlig har vært en fordel. Da går det an å forklare hva som vil skje videre eller i den situasjonen her hva man bør gjøre og sånne ting, så ja, jeg synes det er greit å sitte på litt fakta egentlig. Det er i hvert fall en ting. Så da, i forhold til konflikter, så roer ting seg ofte når folk vet. For en konflikt går ut på at folk ofte er uenige og sånne ting”.

Vi slutter oss til politistudentens utsagn om at folk roer seg når folk vet. Videre ser vi av utsagnet at kunnskap om regelverket oppleves å gi trygghet, og fungerer som et verktøy i tjenesteutøvelsen på en slik måte at oppdraget oppleves å bli løst på en god måte. Myhrer trekker frem at mange politibetjentes kunnskap til regelverket er omtrentlig kunnskap som har utviklet seg over tid (Myhrer 2009a). Å skulle gripe inn overfor publikum på et slikt grunnlag er problematisk. Myhrer trekker frem egenskapene; folkelighet, høflighet, hensynsfullhet og det å kunne gi en forklaring som særlig sentrale dersom publikum skal føle tillit i møtet med politiet. Dette underbygger hovedbudskapet i denne artikkelen. Myhrer påpeker videre at politiet må opptre og handle slik at det oppleves som rettferdig (Ibid.). Vi har gjennom denne artikkelen forsøkt å vise at å gi publikum en forklaring når de ber om det er viktig, nettopp fordi publikum ofte opplever politiets inngripen i ordensforstyrrelser som lite rettferdig. Spesifikk kunnskap om lovverket og forsvarlig skjønnsutøvelse er et sentralt verktøy i denne sammenheng. Publikum vil trolig også føle seg tryggere dersom de får inntrykk av at politiet håndterer situasjonen korrekt. Hoel (2009) finner i sin studie av politiets praksis at en del politibetjenter opplever at ”regelverket gir lite rom for å være medmenneske, da de opplever juss som firkantet og instrumentell”. Vi vil imidlertid hevde at gode kunnskaper om, og bruk av, regelverket er grunnleggende for å være et ”medmenneske”, da regelverket er bygd på grunnleggende verdier, som skal ivareta fellesskapets og enkeltmenneskets interesser. Vi vil også i denne sammenheng fremheve at regelverket gir muligheter til å ta hensyn til enkeltmennesket (jf også oppportunitetsprinsippet). En slik bruk av regelverket betinger imidlertid at politiet har god kjennskap til regelverket, og de interesser som skal beskyttes.

Litteraturliste:

- Auglænd R. L, Mæland H. J., Røsandhaug K. (2004): *Politirett*. Oslo: Gyldendal akademiske forlag
- Boe E. (2005): *Grunnleggende juridisk metode*. Oslo: Universitetsforlaget.
- I. Henricson (1996): *Politiret*. Jurist- og økonomforbundets Forlag, Kbh.
- Bradford B., Jackson J., Stanko E.A. (2009): Contact and confidence: Revisiting the impact of public encounters with the police. *Policing and Society*, 19:1. 20-46.
- Carlström A. K. (1999): *På spaning i Stockholm*. En etnologisk studie av polisarbeite. Stockholm.
- Dahl S., Myhrer T-G. (2009): Å kunne vurdere, forklare og beklage. Seminar med praksisveiledere om makt og etikk i 2008 og 2009. Opplegg, erfaringer og forslag. Politihøgskolen.
- Egge M., Ganapathy J., Runhovde S. (2008). *HVITT eller BREDT? – rekruttering av minoritetsstudenter til Politihøgskolen*. Oslo: PHS Forskning 2008: 2.
- NOU 2009:12. *Et ansvarlig politi: åpenhet, kontroll og læring*. Oslo: Departementenes servicesenter.
- Fitzgerald M. et al. (2002): *Policing for London*. Cullompton, Devon: Willan.
- Hellesø-Knutsen (2008): *Hvordan forebygge diskriminerende oppførsel i politiet?* Kronikk Politiforum januar 01/2008.
- Hoel L. (2009): *Politibetjenters praktiske kunnskap*. Midtveisseminar doktorgradsavhandling. Senter for praktisk kunnskap, Høgskolen i Bodø
- Holgersson S., Knutsson J. (2008): *Individuelle arbeidsprestasjoner i uniformert politiarbeid*. PHS Forskning, bind 1:2008. Politihøgskolen, Oslo, 2008.
- Holmberg L. (1999): *Politiets skøn i rettssociologisk belysning*. Avhandling Ph.d. Københavns universitet.
- Hove K., Sørum H.M., Øygard J., Bjercknes O.T., Birkeland Å., Rønning H., Myklebust T., Hovde K.V., Skarpenes N (2006): *Utkast til ny rammeplan for Bachelor – politiutdanning*. Rapport Politihøgskolen.
- Keane, N (2009). Bifocal policing – The relationship between democratic policing and counterterrorism. I: S. Flaatten, H. I. Gundhus og M. E. Kleiven *Demokrati, kontroll og tillit*. Oslo: Politihøgskolen. PHS Forskning 2009:4
- Kippe H., Seiersten A. (2002): *Spesiell strafferett og spesiallover*. Nesbru: Vett og Viten.
- Lagestad P. (2008): *Politiets bruk av fysisk makt*. I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab. 95 årgang, nr.3 s.298-314.
- McCluskey J. (2003): *Police requests for Compliance: Coersice and Procedurally Just Tactics*. LFB. New York.
- Myhrer T-G. (2009a): Innlegg forskningskonferanse Politihøgskolen. Oslo.

- Myhrer T-G. (2009b): *Vaner, skremmeskudd og avskrekking*. Foredrag fagdag ved Politihøgskolen 17. Juni. Oslo
- Politiinstruksen, fastsatt ved Kronprinsregentens resolusjon av 22 juni 1990.
- Politi-loven av 4 august 1995 nr 53
- Presthus J-E. (2009): *Politilederes ansvar for god tjenesteutøvelse*. Foredrag forskningskonferansen Demokrati, kontroll og tillit. Politihøgskolen. Oslo.
- Rettstidende 1996 s 230
- Rettstidende 2007 s 940
- Rettstidende 2008 s 696
- Rønneberg K. (2009): *Politisamtaler med publikum: språkbruk som hemmer eller fremmer god kommunikasjon*. Doktorgradsavhandling Det humanistiske fakultetet, Universitetet i Oslo.
- Skogan W.G. (2006): *Asymmetry in the Impact of Encounters with Police*. Policing and Society, 16:2. 99-126.
- Stortingsmelding nr 42/2004-2005: "Politiets rolle og oppgaver".
- Straffeloven av 22 mai 1902 nr 10
- Tyler T.R., Huo Y.J. (2002): *Trust in the law*. Russel Sage Foundation, New York.
- Wiley M.G., Hudik T.L. (1974): *Police-citizen encounters: A field test of exchange theory*. Social problems 22, 119-127

Noter:

- ¹ Feltarbeidet inkluderte observasjon av 22 vakter hvor politibetjenter og politistudenter deltok. Disse fant sted våren 2007 på kvelds- nattetid i helgene i 7 byer i Norge. I tillegg ble 12 politistudenter som hadde blitt observert intervjuet i slutten av politiutdanningen. Datainnsamlingen ble foretatt av Pål Lagestad.
- ² Legalitetsprinsippet er et sedvanerettslig prinsipp med konstitusjonell trinnhøyde, dvs med samme rang som en grunnlovsbestemmelse, og gjelder ved all utøvelse av offentlig myndighet (Auglend, Mæland, Røsandhaug, 2004)
- ³ Forutsatt at det ikke foreligger straffrihetsgrunner, eksempelvis nødverge, jf straffeloven § 48. Det er nødverge når en ellers straffbar handling foretas for å avverge eller forsvare et rettsstridig angrep. Handlingen må ikke overskride det som fremstilte seg som nødvendig. Videre må det ikke anses som ubetinget utilbørlig å tilføye et så stort onde som tilsiktet ved handlingen når man tar angrepets farlighet, angriperens skyld og det angrepne rettsgode i betraktning. Tilsvarende gjelder med hensyn til handlinger som foretas i hensikt å iverksette en lovlig pågrepelse, eller hindre at fanger rømmer. Se straffeloven § 48.
- ⁴ Jf forvaltningsloven § 2, 1.ledd bokstav b og 24.
- ⁵ Jf forvaltningsloven §§ 24 og 28 samt forskrift til forvaltningsloven av 15.desember 2006 § 21 bokstav b.
- ⁶ Artikkelen problematiserer ikke politibetjentenes evne og vilje til etisk refleksjon ved tjenesteutøvelsen.
- ⁷ Tidligere var det slik at strafferammen for naskeri (tyveri av beløp under ca kr 2000,-) ikke oppfylte vilkårene for pågrepelse. Manglende kunnskap om denne straffskjerpelsen kan være årsaken til at betjenten var usikker på om det forelå pågrepelsesgrunn her. I så fall illustreres vårt poeng om at oppdatert kunnskap er avgjørende for en profesjonell tjenesteutøvelse.

- ⁸ Dette er et utdrag fra en lengre diskusjon. Samtalen er kortet betydelig ned.
- ⁹ Norsk Rettstidende 1996 s 230
- ¹⁰ Norsk Rettstidende 2007 s 940
- ¹¹ Norsk Rettstidende 1979 s 760
- ¹² Det er i hvert fall det de to involverte uttrykker, og det er ingenting som tyder på noe annet.
- ¹³ Det legges til grunn at det var et tjenestelig behov for å be om vedkommendes navn, fødselsnummer og adresse i aktuelt tilfelle.
- ¹⁴ Datamaterialet som ligger til grunn er ordrett nedskrevet, da det ble benyttet diktafon for å ta opp samtalene mellom politi og publikum. Vi kan ikke se bort fra at et mer omfattende feltarbeid kunne gitt et annet resultat.
- ¹⁵ 1- Kunnskap (Reprodusere, referere, beskrive, gjøre rede for). Lavt nivå. 2 - Forståelse (Forklare, trekke konsekvenser) Middels nivå. 3 - Anvendelse (Bedømme, vurdere, avgjøre, drøfte, velge) Høyt nivå. 4 - Analyse. 5 - Syntese. 6 - Evaluering.

Adresser:

Pål Lagestad

Postboks 6004

8002 Bodø

Norge

pal.lagestad@phs.no

Hild Rønning

Postboks 6004

8002 Bodø

Norge

hild.ronning@phs.no